

створюються умови для підготовки творчого й активного працівника, здатного бачити перспективу, формулювати проблему та самостійно її вирішувати. Одночасно виявлено, що ефективність застосування ділової гри у професійній підготовці вчителів іноземної мови забезпечується урахуванням ряду психологічних (наявність позитивних стосунків у навчальній групі, дієвість групи), особистісних (спрямованість особистості, психологічна готовність до участі в грі) та методичних (підготовка навчально-методичної документації, майстерність викладача) умов, оскільки саме вони є домінуючими в процесі навчання та здатні впливати на його результативність.

Дослідження не висвітлює всіх аспектів проблеми. Подальшого поглибленого вивчення потребує вивчення оптимальних умов поєднання ділових ігор з іншими формами і методами навчання в процесі підготовки майбутніх учителів іноземної мови.

Література

1. Вербицкий А. Деловая игра как метод активного обучения / А. Вербицкий // Современная высшая школа. – 1982. – № 3. – С. 32–39.
2. Козлова О. Деловые игры и их роль в повышении квалификации кадров / О. Козлова, М. Разу. – М. : Знание, 1978. – 206 с.
3. Сыроежин И. Очерки теории производственных организаций / И. Сыроежин. – М. : Экономика, 1970.
4. Ягупов В.В. Психолого-педагогічні основи особистісно орієнтованого навчання / В.В. Ягупов // Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія : Військово-спеціальні науки. – 2000. – № 2. – С. 20–25.
5. Кондрашова Л.В. Процесс обучения в высшей школе / Л.В. Кондрашова. – Кривой Рог, 2001. – 187 с.
6. Рудестам К. Групповая психотерапия. Психокоррекционные группы: теория и практика / К. Рудестам ; под общ. ред. Л.А. Петровской. – М. : Прогресс, 1993. – 214 с.

ОТРОШКО Т.Ф., ІЛЬІНА О.О.

ПЕДАГОГІЧНА ПРАКТИКА ЯК СКЛADOVA ФОРМУВАННЯ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ

Проблема практичної підготовки майбутнього вчителя в системі вищої педагогічної школи є однією з важливих тем педагогіки вищої школи, теорії навчання і професійної підготовки. Особливого значення вони набувають в умовах відродження національної системи освіти, реалізації Національної доктрини розвитку освіти України відповідно до положень Болонської декларації. Невід'ємною складовою навчального процесу у вищих навчальних закладах є практична підготовка студентів, метою якої є закріплення теоретичних знань, формування професійних умінь і навичок майбутніх фахівців.

В основних напрямках перебудови вищої освіти поставлені завдання по-новому вирішувати питання організації педагогічної практики, підви-

щити її роль в оволодінні студентами навичками професійної майстерності, основами організаторської і виховної роботи.

Педагогічна практика є одним із провідних етапів у житті майбутнього вчителя. Це передусім ідентифікація студента з новою соціальною роллю майбутнього вчителя і, як наслідок, – зрушення у його Я-концепції, коригування самооцінюванням і самоставленням.

Навчаючись у педагогічному ВНЗ, студенти теоретично та частково на практиці здобувають потрібні знання в потрібній їм сфері. Але коли вони безпосередньо стикаються з конкретною педагогічною ситуацією на практиці, не завжди набуті знання допомагають їм знайти правильний вихід із неї. Наприклад, як потрібно вчинити, коли учень прийшов невідготовлений на урок? Покарати, проігнорувати, провести з ним виховну бесіду, звернутись до директора, викликати батьків, висміяти перед класом, дати виконати додатково 10 завдань? Як бачимо, варіантів є багато, і який з них доцільніший – важко вирішити, особливо, коли не маєш достатнього педагогічного досвіду. Тому коли говорять про велике значення педагогічних ситуацій, то не перебільшують, адже вони є складовою досвіду, без якого неможливо стати справжнім учителем.

Мета статті – проаналізувати структуру, показники та роль педагогічної практики у професійному становленні майбутніх учителів.

У працях О.О. Абдулліної, А.М. Алексюка, В.І. Бондаря, П.М. Гусака, І.А. Зязюна, Н.В. Кузьміної та інших дослідників науково обґрунтовано зміст загальнопедагогічної підготовки майбутнього вчителя, умови адаптації його до роботи в школі. Аналіз цих наукових праць переконує в тому, що система викладання фахових дисциплін у вищих педагогічних закладах освіти має бути зорієнтована на професійно-педагогічну підготовку майбутніх учителів.

Проблема оптимального співвідношення теоретично-академічного і практично-педагогічного в системі підготовки педагогічного персоналу є однією із центральних проблем реформування освітніх систем розвинутих країн. Ґрунтовна практична підготовка майбутнього педагога – це особливість багатьох освітніх систем. Аналіз теоретичних і практичних положень проблеми підготовки вчителя свідчить про те, що в педагогіці з'являються такі поняття, як “професійна майстерність”, “педагогічна майстерність”, “педагогічна творчість учителя”. Вирішуючи проблему підготовки вчителя-спеціаліста, вчителя – майстра педагогічної справи, педагогічні вузи вкладали в ці поняття високі критерії професіоналізму вчителя і визначальними вважали вміння, набуті в процесі педагогічної практики. Як у період 20–30-х рр. ХХ ст., коли в нашій країні зароджувалася педагогічна практика як напрям професійної підготовки, так і на сучасному етапі розвитку вищої педагогічної школи, відбувається пошук ефективних підходів до формування основ професійної майстерності майбутніх педагогів, оволодіння ними новітніми технологіями.

Педагогічна практика базується на знаннях, уміннях і навичках, отриманих студентами в процесі вивчення курсів психолого-педагогічного

циклу та різноманітних фахових дисциплін. Ефективність педагогічної практики майбутніх учителів залежить від:

- володіння знаннями, вміннями і навичками суміжних дисциплін;
- знання сутності компонентів методичної системи навчання (мотиви і цілі навчання, методи, прийоми, засоби, форми навчання);
- озброєності практиканта психологічними знаннями, вміннями та навичками, які необхідні для навчально-виховної роботи з учнями;
- підбору навчальних закладів для проходження педпрактики студентами з урахуванням відповідної навчально-матеріальної бази та кваліфіційного рівня вчителів;
- доброзичливого ставлення педагогічного колективу школи до студентів і надання їм допомоги в здійсненні навчально-виховного процесу;
- належного керівництва педагогічною практикою з боку методистів фахових дисциплін, педагогів, психологів.

Соціальні дослідження підтверджують, що 65,8% старшокурсників саме в процесі практики вперше почали ідентифікувати себе із соціальною роллю “вчитель” (порівняно з 18,2% студентів 2–3-х курсів). Після цього відбуваються вагомі зміни в самооцінюванні рівня готовності до самостійної педагогічної діяльності: 66,4% студентів повністю готові до самостійної роботи в школі, а 33,6% – частково готові (до практики ці показники були, відповідно, 18,6% та 81,4%).

Вирішення проблеми формування основ професійної майстерності студентів педагогічних вузів пов’язане з розробкою і створенням професіограми вчителя, науковим обґрунтуванням структури педагогічної діяльності та виявленням засобів і можливостей формування у студентів основних педагогічних умінь у навчально-виховному процесі.

Професіограма, яка була розроблена В.О. Сластьоніним з урахуванням досвіду педагогічної науки, дає можливість виділити чотири основних аспекти проблеми: професійно-педагогічна і пізнавальна спрямованість особистості вчителя; психолого-педагогічна підготовка; спеціальна підготовка; методична підготовка зі спеціальності [6].

Теоретичний аналіз наукових праць з проблем готовності до педагогічної діяльності майбутніх педагогів дав змогу Г.В. Троцько [7 с. 47] виділити такі її компоненти:

- мотиваційний (позитивне ставлення до педагогічної професії, стійкі наміри присвятити себе педагогічній діяльності, інтерес до роботи вчителем);
- морально-орієнтаційний (моральне обличчя педагога, володіння професійно-педагогічними навичками та загальнолюдськими цінностями, етикою, наявність поглядів і переконань, принципів та готовність діяти відповідно до них);
- змістовно-операційний (професійні знання і вміння, педагогічне мислення, професійна спрямованість уваги, сприймання, уява, педагогічні здібності);

- емоційно-вольовий (цілеспрямованість, працьовитість, наполегливість, рішучість, самостійність, ініціативність, емоційний стан, товарицькість, емоційна сприйнятливість);
- оцінний (самооцінка професійної підготовленості до вирішення професійних завдань за оптимальним педагогічним зразком);
- психофізіологічний (властивості та здібності, які забезпечують учителеві високу працездатність у виконанні професійних функцій).

У період практики здійснюється велика виховна робота, спрямована на формування професійних навичок, активної життєвої позиції, сукупності громадянських і моральних якостей майбутнього педагога. Студент і студентський колектив виступають одночасно і як об'єкт, і як суб'єкт виховання. Виховання студентів органічно пов'язане з їх підготовкою до роботи з дітьми. У процесі педагогічної практики студенти насамперед адаптуються до діяльності шкільного працівника, знаходять своє місце у взаємодії дитячого і педагогічного колективу, усвідомлюють і оцінюють правильність професійного вибору, наявність у себе необхідних якостей для педагогічної діяльності. Це початок формування професійної майстерності. Студенти оволодівають прикладними професійно-педагогічними знаннями, що сприяє успішному засвоєнню теоретичних курсів, у них формуються вміння планувати свою роботу, розподіляти доручення, добирати необхідний матеріал і втілювати його в конкретні справи, оцінювати хід і результати роботи, ставлення до неї вихованців, порівнювати свою роботу з роботою товаришів.

Значне місце у процесі формування особистості майбутнього спеціаліста належить суспільно корисній праці. Саме тут студент набуває організаторських якостей, навичок учителя-вихователя, він зростає як особистість і водночас як майбутній спеціаліст. Соціальна активність студента передбачає усвідомлену готовність до суспільно корисної праці і практичну реалізацію цієї готовності в конкретній діяльності в інтересах суспільства.

Одним із важливих документів практиканта є педагогічний щоденник. “Гарний вихователь має обов’язково вести щоденник своєї роботи, – зазначав А.С. Макаренко, – у якому записує окремі спостереження над вихованцями, випадки, що характеризують ту чи іншу особу, бесіди з нею... Ведення такого щоденника може характеризувати якість роботи вихователя і слугувати певним мірилом його цінності як працівника...” [2, с. 88].

Педагогічний щоденник – це робочий документ, у якому планується педагогічна й організаторська діяльність вчителя, розкривається сутність запланованих справ, аналізується кожен робочий день, формулюються висновки, узагальнення, визначаються перспективи. Педагогічний щоденник сприяє осмисленню роботи самого студента, визначенню системи його навчально-виховної роботи.

Досліджуючи місце і роль педагогічної рефлексії у формуванні готовності студентів до професійної діяльності як форму теоретичної діяльності людини, спрямованої на осмислення своїх вчинків і дій, педагога, пси-

хологи визначають такі основні критерії педагогічної самосвідомості: розуміння соціального значення професії вчителя; усвідомлення вимог до особи вчителя; знання вимог до професійно-педагогічної діяльності; адекватна самооцінка можливостей для досконалої педагогічної діяльності; стала рефлексивна позиція, спрямована на самооцінку й самоаналіз своїх педагогічних дій. Підхід до виявлення і формування якісних показників і критеріїв готовності майбутніх педагогів до педагогічної діяльності дає можливість мати достовірні дані про сам процес професійного становлення студента.

У психолого-педагогічних дослідженнях розроблені основні критерії готовності до професійної діяльності майбутнього вчителя. Це педагогічна свідомість; індивідуальність емоційного позитивного ставлення до педагогічної діяльності; швидкість адаптації особистості в різних педагогічних ситуаціях; доцільність педагогічних дій; рівень сформованості педагогічних здібностей; володіння педагогічною технікою і технікою міжособистісного спілкування. У цілому концепція формування готовності до професійної педагогічної діяльності включає в себе: профорієнтацію і профвідбір на професію вчителя; єдність довузівської і вузівської підготовки; вплив педагогічного процесу школи; індивідуалізацію і диференціацію навчально-виховної підготовки в педагогічному ВНЗ.

Важливою умовою практичної підготовки студента вищого педагогічного навчального закладу до педагогічної діяльності, на думку Г.О. Нагорної, є формування в них професійного мислення [4, с. 11]. Адже невміння студентів приймати самостійні педагогічні рішення в нестандартних умовах, висловлювати незалежні в тих чи інших педагогічних ситуаціях думки, прогнозувати результати взаємодії з колективом, особистістю є проблемою в справі виховання педагогічних кадрів. Тенденція вузівської підготовки, спрямованої на накопичення знань у майбутніх учителів, і недостатнє їх практичне застосування в навчальному процесі на педагогічній практиці породжує недоліки в подальшій роботі. Педагогічна підготовка у виші повинна здійснюватись як єдиний процес методологічного і технологічного дослідження студентами системи загальних й особистісних стосунків у педагогічних ситуаціях, які нескінченно і безперервно змінюються у своїй детермінації. Нові стратегічні підходи і тактичні засоби формування професійного мислення студентів мають знаходити своє місце в роботі педагогічних ВНЗ України [4, с. 16].

Професійна компетентність, педагогічна майстерність і новаторство, на думку О.М. Пехоти [5, с. 3], забезпечуються лише завдяки індивідуально-творчій самореалізації особистості. Індивідуалізація підготовки фахівця є одним із перспективних напрямів професійно-педагогічної й особистісно-практичної підготовки майбутнього вчителя. Дослідження проблеми професійної адаптації випускника педагогічного ВНЗ у системі підготовки педагогічних кадрів дало можливість О.Г. Морозу [3, с. 8] виявити зв'язок основних елементів системи: “школа – абітурієнт – студент 1-го курсу – студент старших курсів – студент випускного курсу – молодий учитель”. Кожен

етап має свої особливості, свої завдання, але всі вони важливі в професійній підготовці вчителя. Удосконалення змісту і структури практичної підготовки майбутнього вчителя, на думку дослідника, є однією з умов формування у студентів цілісного професійного мислення, вироблення конкретних педагогічних умінь, що і є однією з умов їх професійної підготовки.

Педагогічна освіта в Україні є одним із важливих факторів соціалізації особистості. У зв'язку з цим постає серйозна проблема, пов'язана зі змістом професійної освіти і його прогнозуванням.

Висновки. Отже, проблема практичної підготовки майбутнього вчителя в системі вищої педагогічної школи є однією з важливих у педагогіці вищої школи, теорії навчання і професійної підготовки. Аналіз психолого-педагогічних досліджень засвідчує різноманітність у підходах до вирішення цієї проблеми, єдність теоретичного і практичного аспектів у процесі становлення вчителя, що є важливою умовою його підготовки до роботи в школі.

Література

1. Абдуллина О.А. Педагогическая практика студентов : учеб. пособ. для пединститутов / О.А. Абдуллина, Н.И. Загрязнина. – М. : Просвещение, 1989. – 173 с.
2. Макаренко А.С. Методика организации воспитательного процесса : соч. в 7 т. / А.С. Макаренко. – М. – Т. 5. – С. 88.
3. Мороз А.Г. Профессиональная адаптация выпускника педагогического вуза : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / А.Г. Мороз. – К., 1983. – 480 с.
4. Нагорна Г.О. Формування у студентів педагогічних вузів професійного мислення : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01К / Г.О. Нагорна. – К., 1995. – 41 с.
5. Пехота О.М. Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / О.М. Пехота. – К., 1997. – 52 с.
6. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки / В.А. Слостенин. – М. : Просвещение, 1976. – 160 с.
7. Троцько Г.В. Теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.01 / Г.В. Троцько. – Х., 1996. – 421 с.

ПАВЛОВСЬКА Н.Д.

МАРКЕТИНГОВИЙ ПІДХІД ДО УПРАВЛІННЯ НАВЧАЛЬНИМ ЗАКЛАДОМ

З переходом до ринкової економіки в Україні почав формуватися і ринок освітніх послуг. Разом з розвитком у країні освітніх структур і технологій відбувається й еволюція маркетингу як виду діяльності, яка спрямована на задоволення потреб та запитів людей у цій сфері.

Оскільки проблема адаптування діяльності ЗНЗ до розвитку соціальних процесів та інтереси і побажання соціуму щодо ЗНЗ постійно змінюються, керівник і персонал ЗНЗ повинні вміти виявляти й аналізувати зміну потреб. Це допоможе керівникові визначити стратегію і тактику розвитку закладу освіти, раціонально використовувати матеріальні, людські і фінансові ресурси, приймати оптимальні управлінські рішення.